

HET BENARDE BESTAAN VAN DE NOORDNEDERLANDSE OTTER

Bart Nolet

De otter lijkt prima toegerust te zijn voor het leven in het waterrijke Nederland. De otter staat echter bloot aan allerlei levensbedreigende factoren. Beschermende maatregelen, vooral tav. de biotoop, zijn hoognodig om uitsterven te voorkomen. Toegespitst wordt een en ander op de situatie in Noord-Nederland, het gebied, waar in vroeger tijden zeer veel otters leefden en waar op dit moment wellicht de beste kansen liggen voor succesvolle beschermende maatregelen.

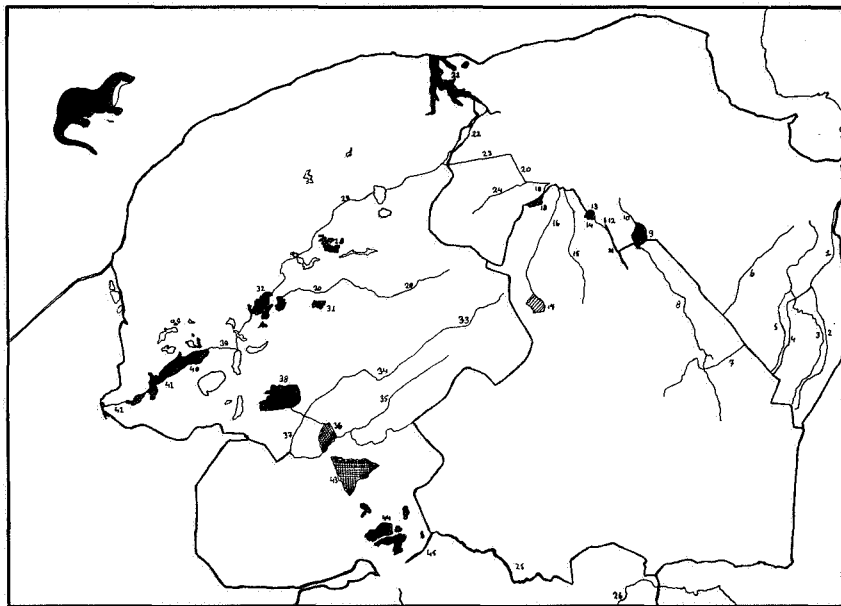
De otter behoort tot de familie van de marterachtigen. Het is een marter, die zich gespecialiseerd heeft in het leven aan en vooral in het zoete water. Deze specialisatie blijkt onder meer, kwa uiterlijk en bouw, uit de plaatsing van neusgaten, oren en ogen in één horizontaal vlak, de afsluitbare neusgaten en ooropeningen, de gevoelige tastharen ter onderkenning van bv. waterdrukverschillen en stromingen, de waterondoorringbare pels ter voorkoming van onderkoeling, de zwemvliezen tussen de tenen, de gespierde staart als roer en voortdrijvingsmechanisme, en de gestroomlijnde vorm van het lichaam.

De otter kan ongeveer één meter lang worden, exkl. de staart van circa 0,4 m. Vrouwjes zijn in de regel iets kleiner dan mannetjes.

Het territorium is geslachtsgebonden, dwz. dat mannetjes hun territoria tegenover mannetjes verdedigen, vrouwjes tegenover vrouwjes. Als zeer ruwe indicatie van de territoriumgrootte kan men uitgaan van een gemiddelde van rond 10 km².

Het mannelijk territorium is ongeveer twee maal de grootte van een vrouwelijk woongebied, zodat dus circa twee vrouwjes zo'n mannelijk territorium kunnen bewonen.

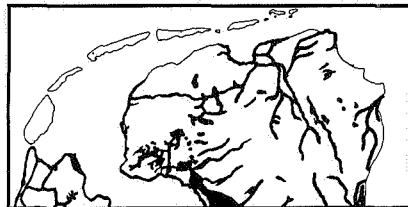
Vrouwjes zijn gemiddeld na twee jaar geslachtsrijp; de worpgrootte, iets vaker dan eens in de twee jaar, is gemiddeld 2,8 jongen. Van de jongen overleeft ca. 83% het eerste levensjaar;

Kaart 2: verspreiding 1982 in Noord-Nederland

Verblijfplaatsen	
0 (monding) Eems	13 Paterswoldsemeer
9 Zuidlaardermeer	15 Eeldersdiep
12-14 Sassenhein + Friescheveen	16 Peizersdiep
18 Leekstermeer	17 Wijkencomplex Veenhuizen
25 Reest	19 Münnikesloot
26 Vecht	20 Hoendiep
28 Oude Vennen	21 Lauwersmeer
31 Deelen	22 Lauwers
32 Snackermeer	23 Van Starckenborghkanaal
36 Rottige Meenthe	24 Matsloot
38 Tjeukemeer	27 Prinses Margriet kanaal
40-41 Hoegermeer + Fluessen	29 Koningsdiep
43 Weerribben	30 Boorne
44 Wieden	33 Tjonger
	34 Tjongerkanaal
	35 Linde
	37 Helomavaart
	39 Jeltsloot
	42 Johan Friso kanaal
	45 Meppelerdiep

Verbindingsroutes	
1 Verenigd A kanaal	
2 Ruiten A kanaal	
3 Ruiten A	
4 Mussel A kanaal	
5 Mussel A	
6 Pekel A	
7 Kanaal Buinen-Schoonoord	
8 Hunze	
10 Drenthe diep	
11 Drenthe A	

Kaart 1: Otter omstreeks 1900

huidige verblijfplaatsen van de otter en verbindingroutes in Noord-Nederland. Als verblijfplaatsen zijn die wateren aangemerkt, waar tot in de jaren tachtig otters zijn waargenomen. Wateren, die verblijfplaatsen onderling verbinden en waar vanaf de jaren zestig meldingen bekend zijn, vormen verbindingroutes.

oudere otters hebben een overlevingskans van 67%, zodat een otter ouder dan één jaar, gemiddeld ca. 4 jaar wordt.

De jongen worden geworpen op beschutte plekken, vrij van overstromingsgevaar (petgaten, bosjes langs beken, wijken, enz.) De eerste 2 tot 5 maanden worden ze door de moeder (soms ook samen met de vader) opgevoed aan een visrijke plaats. Na een jaar verlaten de jongen de moeder, leiden dan in het begin een solitair-zwervend bestaan en gaan vervolgens over tot het uitzetten van een territorium.

Het meest Nederlandse zoogdier

Kaart 1 laat zien dat praktisch in het hele noordelijke deel van Nederland, waar voldoende visrijk water voor handen was, otters voorkwamen; permanente woongebieden waren onder meer de Gronings-Drentse meren en het Friese Lage Midden. De verbindingen tussen deze woongebieden waren uitstekend en naar buiten toe was migratie mogelijk naar populaties elders in Nederland, alsook naar Nedersachsen. In de jaren tot 1940 werd echter op grote schaal jacht op het dier gemaakt. Rond 1940 konden in Groningen en Drente otters niet meer met zekerheid worden vastgesteld, hoewel ze er wel, doch in zeer geringe aantallen, geweest zullen zijn. Van de Friese otters is gedurende de oorlog waarschijnlijk niets meer overgebleven. Misschien hebben in de Rottige Meente en in de Schar van St. Johannesga enkele dieren deze periode overleefd. Na de oorlog heeft naar alle waarschijnlijkheid import van elders plaatsgevonden.

In 1942 werd de jacht krachtens de Jachtwet verboden. Na de oorlog echter wordt biotoopvernietiging de allesbepalende faktor met alle negatieve gevolgen vandien. Onderdelen van deze faktor zijn onder meer: ontginningen en waterregulatie, waardoor dekking en rustplaatsen binnen de otterhabitat verdwijnen en, door

het op laag peil handhaven van de waterstand, de visstand achteruitgaat. Bovendien worden oevers bij kanalisatie zodanig steil uitgevoerd, dat het water onbereikbaar voor de otter wordt. Voorbeelden van een en ander zijn: het verdwijnen van petgatencomplexen in het Westerkwartier; ruilverkavelingen rond het Schildmeer, gepaard gaand met waterregulatie en verdwijnen van kleigaten; kanalisering van tal van beken, zoals de Hunze, het Eelderdiep, Peizerdiep, enz.

Een tweede onderdeel van de faktor biotoopvernietiging is watervervuiling en -vernietiging: een en ander leidt tot waterkwaliteitsverslechtering, vermindering van de visstand, troebel, onbevisbaar water, ophoping van zware metalen en stoffen als PCB's, die de vruchtbaarheid van de otter kunnen aantasten, in de otter, die immers aan het einde van de voedselketen staat. Oorzaken van watervervuiling en vergiftiging zijn onder andere de moderne landbouw, industriële afvallozingen en huishoudelijke afvalstromen.

Met name de intense halfjaarlijkse vervuiling, veroorzaakt door de aardappelmeelindustrie in de Veenkoloniën, is een duidelijk voorbeeld. Andere biotoopvernietigende (of schadelijke) oorzaken zijn onder meer verontrusting en vervuiling door waterrecreatie, verstedelijking, wegenaanleg en de sterk gegroeiende automobiliteit. De gevolgen van dit alles zijn vermindering van

populatiegrootte, het wegvallen van verbindingen tussen verschillende populaties en naar uitwijkgebieden (bv. bij strenge vorst), leidend tot een te grote mate van afhankelijkheid van een beperkte groep waar het gaat om reproductie, en van een te klein woongebied voor een continue voldoende mate van voedsel. Bovendien verkeren de nog resterende otters waarschijnlijk in een niet al te beste konditie.

Kaart 2 geeft een beeld van het huidige verspreidingsgebied van de otter in Noord-Nederland. De snelle achteruitgang wordt duidelijk wanneer men het vergelijkt met de situatie rond 1965; nog altijd is er een concentratie rond de Gronings-Drentse meren en in het zuidelijk grensgebied van Drente en Overijssel. Daarnaast zijn zowel uit de periode 1945-'65 als uit 1970-'80 waarnemingen bekend uit Westervolde, het stroomgebied van de Lauwers en langs de kanalen in Zuid-Drente. De verschillen zijn echter tekennend. Zo zijn rond het Schildmeer, gelegen temidden van wateren met hoge fosfaatgehalten, geen waarnemingen meer gedaan. De migratieroute via Veenhuizen is wegge gevallen door onder meer lage zuurstofgehalten en te geringe waterdiepte.

Maar bovendien bedraagt de huidige populatie nog slechts eenderde van het in 1965 geschatte aantal. In Friesland werden bij een inventarisatie door Staatsbosbeheer nog slechts ca. 15 otters gekonstateerd.

De konklusies zullen duidelijk zijn: alleen snel en praktisch ingrijpen, waarbij biotoopbescherming en -herstel voorop staan, kan de otter nog een uitweg bieden. Hierbij dient bovendien bedacht te worden, dat de Noordnederlandse situatie in een aantal opzichten nog het meest rooskleurig is.

Vereniging Das & Boom

De Vereniging Das & Boom zet zich in voor een betere bescherming van onze inheemse

marterachtigen en hun leefgebieden. De vereniging is in 1981 opgericht en telt momenteel rond 250 leden, van wie ong. 150 donerende en 100 aktieve. Het landelijke sekretariaat is gevestigd in Nijmegen, daarnaast zijn er regionale afdelingen in Wageningen, Uden, Mechelen, Groningen, Amsterdam en Lelystad. Het landelijke sekretariaat draagt zorg voor de coördinatie van de afdelingsaktiviteiten, akties van landelijk en internationaal nivo, alsook de administratie en organisatie van de vereniging als geheel. De afdelingen zijn financieel zoveel mogelijk onafhankelijk; regionale aktiviteiten worden zoveel mogelijk naar eigen inzichten ont-plooid.

De leden van de vereniging ontvangen elk kwartaal het verenigingsblad 'Marterspiegel', waarin verslag gedaan wordt van aktiviteiten en wetenswaardigheden. De vereniging draait louter op vrijwillig(st)ers. Het werk bestaat uit de volgende elementen:

1 beleidsmatig/politiek: het schrijven van rapporten, bezwaarschriften en adviezen, met meedraaien in tal van overlegstrukturen, het meewerken aan en bijwonen van kongressen, enz.
2 onderzoek: het verrichten van onderzoek op basis van literatuurstudie en vooral veldwerk, zoals het regelmatig kontroleren van dassenburchten, enz.

3 voorlichting: het geven van lezingen en diavoorstellingen, het verspreiden van schriftelijk informatiemateriaal zoals folders en posters, het verzorgen van perspublikaties, (mee-)organiseren van tentoonstellingen, enz.

4 veldwerk: organiseren van beheerswerk en landschapsonderhoud door groepen vrijwillig(st)ers, verrichten van tellingen en onderzoek.
5 administratieve en organisatorische aktiviteiten tbv. het funktioneren van de vereniging.

Kampagne Nederland-Otterland

De huidige situatie van de otter en zijn leefge-

bieden is dermate benard, dat de Vereniging Das & Boom besloten heeft hiervoor een speciale kampagne te voeren onder het motto Nederland-Otterland.

De kampagne zal op 12 november van dit jaar, op een door de Vereniging van Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming georganiseerde otterstudiedag van start gaan en zal ongeveer een jaar duren.

Leden van de Vereniging Das & Boom hebben het beleidsplan 'Nederland-Otterland' opgesteld; in dit beleidsplan staat, naast een analyse van de huidige situatie van de otter en zijn leefgebieden, oorzaken en perspectieven, een groot aantal op korte termijn realiseerbare biotoopverbeteringen en otterbeschermende maatregelen opgesomd. Enkele konkrete maatregelen zijn: het kreëren van speciale rustgebieden, vooral ook langs meren.

Verder het vormen van onderkomens voor otters door het simpelweg plaatsen van bijvoorbeeld één meter lange stukken rioolpijp, aan één zijde gesloten; het knotten van wilgen dient hetzelfde doel, otters werden vroeger immers vaak in holle wilgen geboren. Tijdens strenge winters worden otters vaak gedwongen tot lange expedities naar open water; tegenwoordig is open water 's winters nog schaarser dan vroeger door het ontbreken van kwel. Als maatregel is het openhouden van enkele punten tijdens sterke ijsvorming erg nuttig.

Andere in het beleidsplan voorgestelde maatregelen betreffen onder meer verkeerstechnische voorzieningen langs wegen en bruggen, ottervriendelijke inrichting van waterrecreatiegebieden, de inrichting van de biotoop, alsook watervervuiling en vergiftiging, enz.

Het beleidsplan zal toegestuurd worden aan alle instanties, die van belang zouden kunnen zijn bij de uitvoering van de voorgestelde maatregelen. Twee maanden na toezending zullen regionale hoorzittingen worden georganiseerd door

de Vereniging Das & Boom, met als doel de eerste basis te leggen voor praktijkgericht beleid.

Minstens zo'n belangrijk onderdeel van een kampagne is de te voeren voorlichtingskampagne om de otter en zijn bedreigde status landelijke bekendheid te geven. Voorlichtingsmateriaal in de vorm van posters, folders, diavoorstellingen, ed. zijn vanaf begin december te verkrijgen op het landelijke sekretariaat. Andere elementen van de voorlichtingskampagne zijn tentoonstellingen, lezingen, perspublikaties, etc. Het beleidsplan kan reeds vanaf medio november besteld worden. De prijzen voor een en ander staan nog niet vast.

Voor de otterkampagne, alsook voor de andere aktiviteiten van de Vereniging Das & Boom, zijn mensen nodig. Dus, als je zin hebt in veldwerk, het verzorgen van lezingen of diavoorstellingen, als het voeren van overleg je op het lijf geschreven staat of het verkopen van informatiemateriaal en noem maar op, dan kun je kontakt opnemen met:

afd. Groningen Vereniging Das & Boom
p/a Van Heemskerckstraat 1-111
9726 GB Groningen tel. 050-133867 (Bart Nolet) of:

landelijk sekretariaat Vereniging Das & Boom
Gerard Noodtstraat 21
6511 SV Nijmegen tel. 080-239576

Voor de som van f 25,-/jaar kan men donateur van de vereniging worden; voor f 15,-/jaar aktief lid. Voor deze bedragen krijgt men dan het kwartaaltijdschrift 'Marterspiegel' thuisgestuurd. Postgiro: 15 65 882, Vereniging Das & Boom, Nijmegen